

Joachim Vogel:

Leva i Norden

Som välfärdsindikator är BNP/capita ofullständigt. Måttet fångar inte all produktion. Det som framställs för avsalu eller inom den offentliga sektorn räknas, men inte sådant som hushållen producerar för egen konsumtion. Samma BNP/capita kan ha helt olika välfärdsimplikationer beroende på produktionens användning. En situation i vilken BNP är hög, eftersom stora belopp behövs för att återställa förslitna anläggningar, nedsmutsad naturmiljö eller för att bibehålla en stor försvarsmakt, ger inte mer välfärd än om sådana utgifter vore onödiga. I BNP tas inte hänsyn till faktorer som naturmiljö och befolkningens hälsa. Ytterligare en invändning mot BNP-måttet är att det är okänt för hur välfärden är fördelad. Härtill kommer vid internationella jämförelser frågan om hur jämförbarhet mellan siffror uttryckta i nationella valutor skall uppnås. Alternativet rådande växelkurser är inte invändningsfritt, eftersom dessa inte enbart bestäms av skillnader i köpkraft.

Under senare decennier har det gjorts många ansträngningar att komma till rätta med BNP/capita-måttets olika begränsningar. Problemet med växelkurser kan kringgåas genom att utnyttja sk köpkraftspariteter, dvs index som syftar till att mäta köpkraften i olika länder vid olika tidpunkter. Efter omfattande forsknings- och utvecklingsarbete, se tex Summers & Heston [1988], har jämförelser av BNP/capita med hjälp av köpkraftspariteter kommit att bli vanligare.

Invändningar mot BNP/capita kan mötas genom att introducera alternativa välfärdsindex. Genom att väga samman olika komponenter, varav BNP/capita kan vara en, har alternativa mått skapats. Men det finns ingen allmän åsiktsöverensstämmelse om vilka vikter som skall användas vid sammanvägningen eller ens

om vilka faktorer som skall ingå i indexet. Därför har denna typ av ansträngningar knappast resulterat i något nytt index som ersatt bruket av BNP/capita.

Större genomslag har framgångsvägen att komplettera BNP/capita med annan information haft. Tex publicerar Världsbanken förutom BNP/capita andra utvecklingsindikatorer. Dessa kan nyansera länderjämförelser. För att ta ett exempel: BNP/capita är ungefär dubbelt så hög i Schweiz som i Italien där den i sin tur är dubbelt så hög som i Spanien, men den förväntade livslängden är identisk för de tre länderna. (World Bank [1990])

Levnadsnivåundersökningar

Flera försök att systematiskt samla olika sk sociala indikatorer som komplement till BNP/capita har genomförts. Under en period gjordes sådana ansträngningar av OECD. Ambitionen var att med nationalräkenskaperna som förebild få till stånd löpande internationellt jämförbara uppgifter. Dessa togs fram genom nationella surveyundersökningar, sk levnadsnivåundersökningar. I Sverige har det främst varit sociologer som engagerat sig i sådant arbete.

En uppbyggnad av verkligt koordinerade levnadsnivåundersökningar kom dock aldrig till stånd för ett stort antal länder. Vid mitten av 1980-talet avslutades OECDs socialrapporteringsprojekt och därmed arbetet mot en internationell samordning. Undersökningar av denna typ genomförs fortfarande inom medlemsländerna, men de är inte samordnade så att internationella jämförelser kan göras. Dock utgör de nordiska länderna ett undantag. Sedan ett tiotal år finns ett etablerat samarbete för samordning mellan de nordiska statistiska centralbyråerna av statistiksystem för välfärdsanalys. Resultaten av senaste levnadsnivåundersökningar i Finland, Island, Norge, och Sverige samt specialundersökningar i Danmark sammanfattas i volymen *Leva i Nor-*

den. *Levnadnivå och ojämlikhet vid slutet av 80-talet* av Joachim Vogel (Nordisk statistisk skriftserie 54, Nordiska statistiska sekretariatet, Köbenhavn, 242 s). Volymer bygger också på andra statistikällor såsom nationalräkenskaper, arbetsmarknadsstatistik och livslängdstabeller. Härigenom har det varit möjligt att för vissa aspekter sätta in de nordiska länderna i ett större internationellt sammanhang.

Främst är det frågor om faktiska förhållanden som respondenterna ombetts besvara i undersökningarna. Detta är naturligt om utgångspunkten för mätningarna är att de skall tjäna som underlag för politiskt beslutsfattande. Men om syftet är att förklara beteende kan respondenternas uppfattningar om de faktiska företeelserna sättas i centrum. Några frågor av den senare typen har också ställts i undersökningarna. Svaren härpå är intresseväckande genom att peka på avsaknaden av enkla samband mellan det objektiva och det subjektiva. I alla nordiska länder har män oftare än kvinnor, yngre oftare än äldre utsatts för våld. Men rädsla för våld är vanligare bland kvinnor än män, och vanligare bland äldre än bland yngre.

Utan tvekan är volymen till stor nytta för den som vill jämföra levnadsförhållanden i de nordiska länderna och hur dessa har förändrats. Ambitionen är just att beskriva, inte att förklara. Härav följer att skriften bäst tjänar som en uppslagsbok. Den bör inte studeras från pärm till pärm.

Varje läsare finner säkert något nytt att begrunda bland tabeller och diagram. Författaren tar fram några huvudresultat. Likheter mellan länderna har ökat under 80-talet. Detta gäller den materiella standarden, familjeförhållandena och befolkningens hälsa. Sverige har förlorat sin tätställning i Norden vad gäller materiell levnadsstandard. Vid slutet av 1970-talet hade befolkningen i Sverige fler bilar, telefoner, tvättmaskiner, diskmaskiner, bättre bostadsutrymme etc. Tio år senare har befolkningen i Norge passerat den svenska i nästan alla avseenden, och Fin-

land ligger nu relativt nära övriga länder när det gäller tillgång till kapitalvaror, familjestruktur och hälsoförhållanden.

Men tendenser till likheter hindrar inte att nationella särdrag kvarstår. Danska kvinnor har högre arbetslöshet och kortare medellivslängd än sina nordiska systar. Finska män ägnar sig anmärkningsvärt ofta åt fritidsfiske och har betydligt kortare medellivslängd än andra nordiska män. På Island är den normala veckoarbetstiden mycket längre än i de andra länderna men ändå har man den längsta medellivslängden. I Norge är frekvensen hemmafruar som högst liksom den att äga fritidsfastighet. Sveriges särmärken är en stor andel offentliganställda och att formellt äktenskap ingås för första gången vid högre ålder än i andra nordiska länder.

Kritik

Levnadsnivåundersökningarna kan alltså ses som tillkomna mot bakgrund av kritik mot BNP/capita-måttet. Den här anmälda studien pekar mot att de utnyttjade enkäterna ger samma bild av den ekonomiska utvecklingen som BNP/capita. En slutsats blir att för de studerade länderna och perioden har vi större skäl att lita på BNP-siffrorna än om inga levnadsnivåundersökningar hade gjorts.

Levnadsnivåundersökningarnas för- och nackdel ligger i att de mäter ett stort antal förhållanden men överlåter till läsaren att själv väga samman informationen. Fördelen är att därigenom kastas ljus över sådant som tidigare inte har mätts lika systematiskt, t ex hälsa, trygghet och fritidsaktiviteter.

Jag har stark sympati för strategin att statistikproducenten inte försöker sammanfatta en komplicerad verklighet i ett enda indextal som skall ersätta BNP/capita. Det ligger mycket i målet att låta statistikanvändaren värdera de olika komponenterna. Statistikproducentens ansträngningar resulterar i ett antal halvfa-

brikat som konsumenten själv får blanda ihop till en fardig rätt.

Vad man då kan fråga sig är om halvfabrikaten fått den bästa möjliga förädlingsgraden. Mot sakernas nuvarande tillstånd kan invandningar resas. Mer omsorg kunde ha lagts vid att formulera de olika komponenterna. Dvs halvfabrikatens antal är mycket stort, och för en användare ter sig flera alternativ som mycket snarlika. Ett exempel: under kapitelrubrikerna ekonomiska resurser, materiell standard, materiell ojämlikhet samt konsumtion behandlas mycket liknande förhållanden. Till detta måste också läggas att en viktig aspekt på välfärden saknas. Jag har inte hittat ett ord om naturmiljö i rapporten. Åtminstone i de nordiska länderna finns det nog numera en stor åsiktsöverensstämmelse om att detta är en viktig aspekt på välfärden.

Produktion och användning av statistik

De nordiska levnadsnivåundersökningarna är ett av flera komplement till måttet BNP/capita. Men denna kraftanstängning bör inte leda till att andra kompletteringar glöms bort utan de bör också ges resurser för statistikutveckling. En komplettering är att mäta produktionen utanför den formella sektorn genom tidsbudgetstudier. En annan är strävan mot ökad jämförbarhet vad gäller inkomstfördelningsstatistik. Visserligen tas ämnet materiell ojämlikhet upp i Vogels rapport. Men det är frågan om en begränsad aspekt som det presenterade "ojämlikhetsindexet" fångar. För att ta ett exempel: klasskillnader i bilinnehav upphor enligt indexet om det är lika vanligt att ha bil bland arbetare som bland tjänstemän även om den ena kategorin enbart förfogar över äldre småbilar medan den andra har moderna lyxbilar. Det skulle nog vara fruktbart, att i levnadsnivåundersökningarnas efterföljd, samordna de nordiska inkomstfördelningsundersökningarna och rapportera deras resultat.

Till sist en fråga om likheter och olikheter mellan de nordiska länderna för de politiska beslutsfattarna att fundera över. I Norge förmedlas data från levnadsnivåundersökningarna automatiskt till forskarvärlden. Statsbudgeten finansierar såväl datainsamlingen som en förmedlingsorganisation. I Sverige heter förmedlingsorganet Svensk Samhällsvetenskaplig Datatjänst (SSD). Men vad kan förklara att man i Sverige inte släpper ut datamaterialet från statistikproducenten till forskarvärlden när det går för sig i Norge? Varför upprätta ett förmedlingsorgan, när detta inte får tillgång till de viktigare offentligt finansierade enkätundersökningarna?

*Docent BJÖRN GUSTAFSSON
Nationalekonomiska institutionen
Handelshögskolan
vid Göteborgs universitet*

Referenser

- Summers, R & Heston, A [1988], "A New Set of International Comparisons of Real Product and Price Levels. Estimates for 130 Countries, 1950 - 1985". *Review of Income and Wealth*, Vol 34, s 1 - 24.
- World Bank [1990], *World Development Report 1990*. Oxford University Press, New York.